

עדיין קשה שהתורה תכתוב רק את שני אלו ונלמד מהם את האש. (27)

הדר אמר, **הדא מתרתי לא אתי**, לכן הוסיף ואמר שגם משניהם יחד לא ניתן ללמוד את האש, שכן יש להם תכונה משותפת חמורה, שיש בהן רוח חיים, ולאש אין, לכן לולי כתבה התורה אש, לא היה ניתן ללמוד זאת משור ומבעה.

הגמרא מבהירה שבאמת כדי ללמוד על חיובי האבות לא היה צורך בכתיבת כולן:

אמר רבא: וכולהו [כל אבות הנזיקין], כי שדית בור בינייהו, כאשר תטיל בור ביניהם, כלומר, אם תצרף בור עם אב נוסף, **אתיא כולהו במה הצד**, ניתן ללמוד מהם את החיוב של כל שאר האבות, מהצד השווה שביניהם. (28)

הוסיף ואמר התנא "לא ראי זה כראי זה", שהשור חמור יותר, ולכן אם המבעה לא היה כתוב, לא היה ניתן ללמוד מן השור. (25)

והגמרא ממשיכה לפרש דברי המשנה:

שנינו במשנתנו: **ולא זה וזה שיש בהם רוח חיים** כהרי האש שאין בו רוח חיים.

ושאלת הגמרא: **מאי קאמר?** מה בא התנא של המשנה לומר בזה? (26)

משיבה הגמרא: **אמר רב משרשיא משמיה דרבא: הכי קאמר**, כך כוונת התנא לומר:

היה קשה לו, לתנא, **לכתוב רחמנא תרתי, ותיתי אידך מינייהו**. כלומר, אמנם נתבאר שלא ניתן ללמוד שור ומבעה זה מזה, אך

שנלמד את הראשון הקל מהשני החמור, ועל זה אמר התנא 'לא הרי' וכו'. ורק על הסיפא נתקשה, שהחמור מוזכר ראשון, ולא דמי לעלמא. ותירץ לו רב משרשיא, שודאי לא דמי לעלמא.

27. היתרון של לימוד משנים הוא בכך שלכל אחד אין את חומרת השני, וממילא מוכח שלא החומרא גורמת את הדין, אלא הצד השווה. ולכן ניתן ללמוד גם את האש. והמשנה דוחה, שאכן יש להם חומרא משותפת שאין לאש. וראה ברש"י המפרש כיצד היינו לומדים משור ומבעה לפי רב ולפי שמואל. והמפרשים העירו מדוע נקט לפי שמואל ששור הוא קרן, והרי למסקנא הוא רגל. ראה בשיטה מקובצת, ובפני יהושע. מהר"ם שיף ורש"ש.

28. כך היה ניתן ללמוד את כל האבות: אילו היה כתוב בור וקרן, היינו לומדים את

25. ביאור הצריכותא תלוי בפלוגתת רב ושמואל בפירוש השור והמבעה, ונתבאר לעיל ג ב, ד א.

26. ראה לעיל הערה 23.

המפרשים נתקשו, מדוע שבה הגמרא ושואלת "מאי קאמר?", והרי כבר תירצה הגמרא שמדובר בצריכותא שאילו היה כתוב אחד לא הייתי יודע את השני. ובשיטה מקובצת מביא בשם הגליון, שכך דעת התלמוד, דאיכא למימר חדא מחדא הוי שלא כדרך התלמוד, אבל חדא מתרתי הוי כדרך התלמוד, על זה הקשה פעם שנית, לומר, שגם חדא מתרתי הוי שלא כדרך התלמוד. וראה שם בשם גליון אחר, שהמקשן הראשון שהקשה לרב זביד אכן לא היה לו קשה עוד הסיפא, אבל המקשן שהקשה לרב משרשיא לא היה קשה לו על הרישא, שידע שהיה קשה לתנא שנלמד אחד מהשני, אלא שהיה מפרש את ה'לא הרי' כמו בעלמא, שהשני הוא החמור יותר, והוא אמינא

לבר מקרן – חוץ מן הקרן שאינו נלמד במה הצד מבור ושאר אבות, **משום דאיכא למפרך** – יש לפרוך ולדחות את הלימוד: **מה לכולהו** [כל האבות] **שכן מועדין מתחילתן** – שדרכן להזיק מתחילתן, תאמר בקרן שאין דרכה להזיק בתחילתה עד

שנעשית מועדת. (29)

מוסיפה הגמרא שלפי דעה אחת אפשר ללמוד גם את הקרן: **ולמאן דאמר אדרבה, קרן עדיפא**, לשיטה

השן רגל **ואש**, כך: ראשית, יש ללמוד קל וחומר מבור, שאם הבור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב, הני לא כל שכן.

ואם תפרוך: מה לבור שכן תחילת עשייתו לנזק, תאמר בשן רגל **ואש** שאין תחילת עשייתם לנזק. נאמר: קרן תוכיח שאין תחילת עשייתה לנזק.

ואם תפרוך שוב: מה לקרן שכן כוונתה להזיק, תאמר בשן רגל **ואש** שאין כוונתם להזיק. נאמר: בור יוכיח שאין כוונתו להזיק.

וחזר הדין וכו', כלומר, הטענות חוזרות על עצמן, כי שוב יש לפרוך מה לבור וכו', אלא בסופו של דבר מוכח כי אין החומרות של בור וקרן גורמות את הדין, אלא הצד השוה שבהן שדרכן להזיק וממונך וכו' גורם את הדין, ואם כן, אף אני אביא את השן, רגל **ואש**.

אילו היה כתוב **בור ושן**, היינו לומדים רגל, **אש ואדם**, כי אם בור שאין דרכו וכו'.

אם תפרוך: מה לבור שכן תחילת וכו', נאמר: שן תוכיח שאין תחילת עשייתה לנזק.

אם תפרוך שוב: מה לשן שכן יש הנאה להזיקה, תאמר ברגל **אש** ואדם שאין הנאה להזיקם. נאמר: בור יוכיח שאין הנאה להזיקו, וחזר הדין וכו' הצד השווה וכו'.

אילו היה כתוב **בור ורגל**, היינו לומדים שן, **אש ואדם**. הלימוד והפירכא כנ"ל, ואנו נאמר: רגל תוכיח שאין תחילת עשייתה לנזק.

אם תפרוך שוב: מה לרגל שכן הזיקה מצוי, תאמר בשן **אש** ואדם שאין הזיקו מצוי, נאמר: בור יוכיח שאין הזיקן מצוי. חזר הדין וכו'.

אילו היה כתוב **בור ואש**, היינו לומדים שן, **רגל ואדם**, כי אם בור שאין דרכו וכו' אש תוכיח שאין תחילת וכו'.

אם תפרוך שוב: מה לאש שכן מועדת לאכול גם כשאין ראוי לה [כגון כלים] תאמר בשן שאינה מועדת לאכול את שאין ראוי לה, נאמר בור יוכיח שמועד לאכול רק את שראוי לו. וחזר הדין וכו' הצד השווה וכו'.

ופירכא זו היא רק על לימוד השן, אבל הרגל והאדם מועדים גם למה שלא ראוי להם, ולא

יכולנו לפרוך ומקרי שנלמדים מפלגא דינא. [כך פירש רש"י. ומה שהשמטנו במקרה הראשון את האדם, לפי שכן פירש רש"י, וראה ברש"ש, שגם האדם נלמד בדרך זו מבור וקרן, ולא ברור לו מדוע רש"י השמיטו].

והתוס' נחלקו, וכתבו שאף השן נלמדת בפלגא דינא מבור ואש. ובתירוץ אחר כתבו, שכל האבות נלמדים מאש לחוד. וראה שם באריכות מה שהעירו וביארו בלימוד האבות, וכן מה נחשב אינו ראוי בבור.

וכל זה אם היה נאמר בור ואב נוסף, אבל אם היה כתוב אבות אחרים, לא היינו לומדים את הבור, שכן כולם דרכן לילך ולהזיק, והבור לא. וראה עוד ברש"י בסוף הדיבור "וכולהו".

29. לפי פירוש רבנו תם בתוס'. ובפשטות, 'מועדין מתחילתן' הכוונה היא לענין תשלום, שמשלמים מתחילה נזק שלם, ואילו הקרן משלם תחילה רק חצי נזק. אך התוס' הקשו, שהרי מדובר עתה אילו הקרן לא היה כתובה בתורה,

הסוברת להיפך, שלקרון יש עדיפות לחומרא על פני שאר האבות, שנגיחת הקרן נעשית מתוך כוונתו להזיק, אם כן, אפילו קרן נמי אתיא, גם הקרן היתה נלמדת מבור ואב נוסף.⁽³⁰⁾

שואלת הגמרא: אלא, אם כן, שניתן היה ללמוד חיוב כל האבות מבור ואב נוסף, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? לשם איזה צורך כתבה התורה את כל האבות בפני

עצמן?

ומשיבה הגמרא: להלכותיהן. התורה כתבה כל אב בפני עצמו להשמיענו את ההלכות המיוחדות שיש לכל אחד מהאבות, שאין לאחרים.⁽³¹⁾

הגמרא מפרטת: קרן כתבה התורה — כדי לחלק בין קרן תמה [שלשת הנגיחות הראשונות], שמשלמים עליה רק חצי נזק

ואם כן, לא היינו לומדים לחייבו נזק שלם, ולכן דחו פירוש זה. ואולם הראב"ן מסכים עם פירוש זה, ומיישב את קושיית התוס'.

ורבנו ישעיה בשיטה מקובצת מביא בשם רבנו יעקב, שהכוונה היא לבר מקרן מועדת, שאפילו היה כתוב בתורה שבג' נגיחות משלם חצי נזק, לא הוה גמרינן דין נגיחה רביעית, כי מה להנך, שכן מועדין לשלם נזק שלם מתחילתן. וראה בהערה הבאה.

לפירוש רבנו תם, שהרי רב פפא רב הונא היו תלמידי רבא וכיצד אפשר שהוא נסתפק במילתיה במחלוקתם. ועוד קשה מהו לשון קרן עדיפא, מאי עדיפותיה משאר מזיקין הרי אף הם רגילים להזיק, ואי משום שכוונתו להזיק הרי כל אחד מהם יש לו חומרא מיוחדת לו.

והמהר"ם שיף כתב, שאף אם רש"י פירש כפירוש רבנו תם, מובן מדוע קאמר לא איתפרש היכא, מהאי טעמא, דודאי אין כוונת רבא לפלוגתת תלמידיו.

ורבנו ישעיה בשיטה מקובצת מפרש בשם רבנו דוד, שהכוונה היא לשתי לישיני דרב יהודה לעיל ד א. והא דאמרה הגמרא אדרבה קרן עדיפא, הכוונה היא ללישנא בתרא, דמשום שכוונתה להזיק יש לחייב יותר מן השן, ראה שם.

ומביא בשם רבנו יעקב [ראה בהערה הקודמת] שהכוונה היא אילו קרן תמה הייתה כתובה בתורה לא היינו למדים קרן מועדת, ומה שאמרה הגמרא ולמאן דאמר וכו' הכוונה היא לרבי טרפון שאמר לקמן [יד א] משונה קרן בחצר הניזק נזק שלם משלם, אפילו קרן אתיא שאף היא מועדת ברשות הניזק. ראה שם, וכן במאירי.

31. ראה בתוס' מה שהעירו, ובהערה 45, ולעיל ב א הערה 15.

30. רש"י כתב שלא נתפרש היכן נאמר מאן דאמר זה. והתוס' כתבו, שכוונת הגמרא היא לפלוגתת רב פפא רב הונא לקמן טו א, אם חצי הנזק שמשלם שור תם, הוא קנס או ממון. לרב הונא הוי קנס, כי סתם שוורים לא רגילים לנגוח, והם בחזקת שמורים, ולכן מעיקר הדין היה פטור, והתורה קנסתו כדי שישמור על השור. ולפי זה אין ללמוד את הקרן משאר אבות שהם רגילים להזיק. ומה שאמרה הגמרא לבר מקרן, הכוונה היא לפי רב הונא. ועתה הגמרא ממשיכה, שאמנם לפי רב פפא הסובר כי חצי נזק הוי ממון, כלומר, סתם שוורים רגילים לנגוח וזקוקים לשמירה, ולכן מעיקר הדין היה צריך להיות חייב נזק שלם אלא שהתורה חסה עליו ופטרתו מחצי נזק. ולפי זה ניתן ללמוד גם את הקרן משאר אבות.

ובשיטה מקובצת הקשה בשם רבנו ישעיה

לבין קרן מועדת [נגיחה רביעית, והלאה], שמשלמים עליה נזק שלם.

שהזיק" [אם הזיקו אדם, פטורים בעל הממון שהזיק מתשלומים אלו.⁽³⁴⁾

שן ורגל כתבה התורה — לפטרן כשהזיקו ברשות הרבים, ואינם חייבים עליהם אלא כשהזיקו ברשות הניזק.⁽³²⁾

אש כתבה התורה — לפטור בו את הטמון. כלומר, המבעיר פטור על בגדים וכדומה שהיו טמונים בתוך הגדיש שנשרף.

בור כתבה התורה, כדי לפטור בו את הכלים, שאם נפלו כלים לתוך הבור ונשתברו, פטור בעל הבור.⁽³³⁾

ולרבי יהודה, דנחלק עם חכמים במשנה [לקמן סא ב], ומחייב על נזקי טמון באש, ולפיו אין אפשרות לפרש שהתורה כתבה אש כדי לפטור בו את הטמון, אם כן, לאתויי מאי?⁽³⁵⁾ מה באה התורה לרבות? כלומר, לשם מה כתבה התורה את דין אב נזקין של האש?

ולרבי יהודה, המחייב על נזקי כלים בבור, שסובר [בברייתא לקמן נג ב] שבור חייב על נזקי הכלים, ולפיו אי אפשר לפרש שכתבה התורה את הבור כדי להשמיענו שפטור על הכלים, צריך לומר, שהתורה כתבה את הבור כדי לפטור בו את האדם, שאם נפל אדם לבור ומת, אין בעל הבור חייב.

משיבה הגמרא: לאתויי, התורה כתבה את א-1 האש כדי לרבות שאש חייבת אפילו בדבר שאיננו ראוי לה להזיק,⁽¹⁾ כגון, ליחכה נירו, האש שרפה והזיקה לאדמתו החרושה [האדמה מתקשה, ועליו לחרוש שוב], ופסכה אבניו, האש קילקלה והזיקה לאבניו. ואילו היה נלמד הזק האש משאר אבות, לא היינו יודעים לחייב את האש גם

ואת דין אדם המזיק את חברו, כתבה התורה כדי לחייבו בארבעה דברים: צער, ריפוי, שבת ובושת [כפי שנתבאר לעיל ד ב]. ואילו שאר האבות [שחייבים עליהם מצד "ממונו

32. דכתיב בהו "ובער בשדה אחר" שלא חייבים אלא ברשות הניזק.

33. מה שכתבה הגמרא לעניין בור הוא מיותר, כי הבור לא היה נלמד מאף אב וכפי שנתבאר, לפיכך היתה התורה צריכה לכותבו לעיקר חיובו. רש"י, ואגב אורחיה נקטיה תוס'.

34. הרשב"א הקשה, לשם מה כתבה התורה אדם שהזיק שור? ראה שם, ובחידושי הראב"ד.

35. עד כאן הגמרא פירשה שהתורה באה למעט, ואפשר שלרבי יהודה המחייב על טמון באש אין

מה למעט באש, ובהכרח, באה התורה לרבות לאש דין מיוחד. לכן שאלה הגמרא "לאתויי מאי".

1. כי אין עיקר אש בכך. רש"י. והגרנ"ט סימן קטז כתב, שלכאורה צריך ביאור מה שייך "אינו ראוי" באש, והרי כל מה שהאש שורפת בפועל הוא דבר הראוי לה!! ובהכרח צריך לומר, ש"אינו ראוי באש" היינו דבר שאינו מצוי, וכגון סכסכה אבניו, שהוא דבר שאינו מצוי, כי לא מצוי שייסיק האש בניר ובאבנים אלא רק בתבערה גדולה. וראה שם מה שמבאר את החילוק בין אש לבור.